

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTIDA BOLALARDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Bahromova Fayoz Oybek qizi

Osiyo texnologiyalar universiteti magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23237304>

Annotatsiya Mazkur maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirishning mazmuni, pedagogik ahamiyati va samarali imkoniyatlari yoritiladi. Maktabgacha yosh davri bolaning atrof-muhitga munosabati, tabiatga nisbatan mehr va ehtiyotkorlik hissi hamda kundalik xulq-atvor me'yorlari shakllanadigan muhim bosqich sifatida tahlil qilinadi. Ekologik madaniyatni rivojlantirishda tabiatni kuzatish, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish haqidagi dastlabki tasavvurlarni egallash hamda ekologik mazmundagi amaliy faoliyatga jalb etishning pedagogik imkoniyatlari asoslanadi. Kuzatish, suhbat, oddiy tajriba, didaktik o'yin, ijodiy topshiriq, loyiha va amaliy mashg'ulotlarning o'rni yoritilib, ekologik tarbiyani bolaning kundalik faoliyati bilan bog'lash zarurligi ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, ekologik madaniyat, ekologik tarbiya, ekologik ong, tabiat, atrof-muhit, maktabgacha yoshdagi bolalar, tarbiyachi, kuzatish, ekologik faoliyat, pedagogik imkoniyat, tabiatga ehtiyotkor munosabat.

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR DEVELOPING ECOLOGICAL CULTURE IN CHILDREN IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATION

Abstract This article examines the content, pedagogical significance, and effective opportunities for developing ecological culture in children in a preschool educational organization. The preschool period is considered an important stage in forming a child's attitude toward the environment, care and respect for nature, and

everyday behavioral norms. The article highlights the pedagogical potential of observing nature, caring for plants and animals, developing initial ideas about rational use of natural resources, and involving children in practical environmental activities. It also considers observations, conversations, simple experiments, didactic games, creative tasks, projects, and practical activities organized by the teacher. The need to connect environmental education not only with theoretical knowledge but also with children's everyday activities is substantiated.

Keywords: preschool education, ecological culture, environmental education, ecological awareness, nature, environment, preschool children, teacher, observation, environmental activity, pedagogical opportunities, careful attitude toward nature.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ У ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация: В статье рассматриваются содержание, педагогическое значение и эффективные возможности формирования экологической культуры у детей в дошкольной образовательной организации. Дошкольный возраст рассматривается как важный этап формирования отношения ребенка к окружающей среде, любви и бережного отношения к природе, а также норм повседневного поведения. Раскрываются возможности наблюдения за природой, ухода за растениями и животными, формирования первоначальных представлений о рациональном использовании природных ресурсов и вовлечения детей в практическую экологическую деятельность. Обосновывается необходимость связывать экологическое воспитание не только с передачей знаний, но и с повседневной деятельностью ребенка.

Ключевые слова: дошкольное образование, экологическая культура, экологическое воспитание, экологическое сознание, природа, окружающая среда, дети дошкольного возраста, воспитатель, наблюдение, экологическая

деятельность, педагогические возможности, бережное отношение к природе.

KIRISH

Bugungi kunda atrof-muhitni asrash, tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish va insonning tabiat bilan uyg'un munosabatini ta'minlash muhim ijtimoiy-pedagogik vazifalardan biridir. Ekologik muammolarning murakkablashuvi tabiatga mas'uliyatli munosabatni bolalikdan shakllantirish zaruratini kuchaytiradi. Maktabgacha yoshdagi bola atrof-muhitni, avvalo, bevosita kuzatish, his qilish, taqqoslash va amaliy faoliyat orqali anglaydi. Daraxtning barg chiqarishi, gulning ochilishi, qushlarning sayrashi, yomg'ir va fasllarning almashinuvi kabi hodisalar unda tabiat haqida dastlabki tasavvurlarni hosil qiladi. Shu sababli maktabgacha ta'limda bolaning tabiiy qiziqishini maqsadli pedagogik faoliyat bilan qo'llab-quvvatlash muhim. Ekologik tarbiya "tabiatni asrash kerak" degan umumiy fikr bilan cheklanmasligi lozim. Bola suvni behuda oqizmaslik, daraxt shoxlarini sindirmaslik, gullarni payhon qilmaslik, hayvonlarga ozor bermaslik va chiqindini belgilangan joyga tashlashning sabablarini o'z faoliyati orqali anglab borishi kerak. Maktabgacha ta'lim tashkiloti bunda katta imkoniyatga ega: bola o'simliklarni parvarish qiladi, tabiat hodisalarini kuzatadi, oddiy tajribalarni bajaradi, ekologik o'yinlarda qatnashadi va o'z harakatining natijasini ko'radi. Tarbiyachining shaxsiy namunasi, rivojlantiruvchi muhit va yoshga mos metodlar ekologik tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Mavzuning dolzarbligi ekologik madaniyatni erta yoshdan shakllantirish kelajakda tabiatga mas'uliyatli munosabat, atrof-muhitga e'tibor va ekologik jihatdan to'g'ri kundalik xatti-harakatlar uchun zamin yaratishi bilan belgilanadi. Maqolaning maqsadi maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiluvchi pedagogik imkoniyatlarni tizimlashtirish va ularni ta'lim tarbiya jarayonida qo'llash yo'llarini asoslashdan iborat.

1. Ekologik madaniyatning nazariy-pedagogik asoslari.

Ekologik madaniyat shaxsning tabiat va atrof-muhit bilan munosabatini belgilovchi bilim, qadriyat, munosabat, xulq-atvor va amaliy faoliyatning birligi sifatida qaraladi. Demak, u faqat ekologik ma'lumotlarni bilish bilan cheklanmaydi. Bola tabiatni qadrlashi, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish zarurligini tushunishi va bu bilimlarni kundalik xatti-harakatida namoyon qilishi kerak. Maktabgacha bosqichda ekologik madaniyatni bilim berish, hissiy munosabatni rivojlantirish va amaliy faoliyatni tashkil etishning yaxlit tizimi sifatida ko'rish maqsadga muvofiq. Ekologik madaniyatning uch o'zaro bog'liq komponentini ajratish mumkin: kognitiv, emotsional qadriyatli va xulq-atvor-amaliy komponent. Birinchisi tabiat, o'simlik, hayvon, suv, havo, tuproq va fasllar haqidagi dastlabki bilimlarni; ikkinchisi tabiatga qiziqish, mehr, hayrat, g'amxo'rlik va javobgarlik hissin; uchinchisi esa shu bilim va munosabatlarning real xatti-harakatlarda namoyon bo'lishini ifodalaydi. Masalan, bolaning suvning hayot uchun zarurligini bilishi — bilim, suvni qadrlashi — munosabat, kranni ochiq qoldirmasligi esa amaliy ekologik xulq-atvordir.[1, 9–17-b.] Davis va Elliott maktabgacha ta'limda barqarorlikni bolalarning faol ishtiroki, fikrlashi va muammolarni hal qilish faoliyati bilan bog'laydi. Ularning yondashuvida bola ekologik tarbiyaning passiv obyekti emas, balki o'z muhitiga ta'sir ko'rsata oladigan faol subyekt sifatida qaraladi.[2, 1–17 b.] Shu bois ekologik tarbiya ovqatlanish, sayr, o'yin, mehnat, tabiat burchagidagi navbatchilik va ijodiy faoliyat kabi kundalik jarayonlarga singdirilishi zarur.

2. Tabiat bilan bevosita munosabat va kuzatish Ekologik madaniyatni shakllantirishning muhim sharti bolaning tabiat bilan bevosita aloqasini ta'minlashdir. Tabiiy obyektlarni ko'rish, kuzatish, taqqoslash va ular bilan ehtiyotkor munosabatda bo'lish ekologik tushunchalarning hissiy va amaliy mazmunini kuchaytiradi. Ardoin va Bowersning 66 empirik tadqiqotni qamrab olgan tizimli sharhida tabiatga boy muhit va bevosita tabiat tajribasi erta bolalik ekologik ta'limining muhim yo'nalishlari sifatida ko'rsatilgan.[3] Maktabgacha ta'lim tashkiloti hududida daraxtlar, gullar, butalar, kichik ekin maydonlari, qushlar

uchun oziqlantirgichlar va tabiiy materiallar burchaklarini tashkil etish mumkin. Tabiat burchagida gullarni sug'orish, barglarini tozalash, urug' ekish va o'sishdagi o'zgarishlarni kuzatish bolada g'amxo'rlik va mas'uliyatni rivojlantiradi. Masalan, parvarish qilinayotgan va parvarishsiz qolgan o'simlikni taqqoslash orqali bola sabab-oqibat aloqalarini o'zi anglaydi. Sayr jarayonini ekologik kuzatuvga aylantirish ham samarali. Kuzda barglarning rang o'zgarishi, qushlar xatti-harakati va ob-havo; bahorda kurtaklar, gullar va hasharotlar faoliyati kuzatiladi. Chawla tadqiqotlar sharhida bolalikdagi tabiat tajribalarining keyingi davrdagi tabiatga g'amxo'rlik moyilligi bilan bog'liqligini ko'rsatadi.[4, 619–642-b.] Kuzatish maqsadli savollar bilan tashkil etilganda bolaning mustaqil fikrlashi rivojlanadi: “Barglar qanday rangda?”, “Nima o'zgardi?”, “Nima uchun shunday bo'ldi?” kabi savollar tayyor javobdan ko'ra izlanishga undaydi. Takroriy kuzatish ham muhim. Urug' ekilgandan nihol paydo bo'lguncha bo'lgan jarayonni bir necha hafta kuzatish, o'zgarishlarni rasm yoki sodda qaydlar orqali ifodalash bolaning kuzatuvchanligini oshiradi. Johnsonning tabiat kundaligi bo'yicha tadqiqotida bunday faoliyatning tabiatga qiziqish va dastlabki ekologik savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qilishi ko'rsatilgan.[5,126–139-b.]

3. Oddiy tajribalar va didaktik o'yinlar Ekologik mazmundagi oddiy tajribalar bolaning “nima bo'ladi?” degan tabiiy savoliga javob izlash imkonini beradi. “O'simlikka suv kerakmi?”, “Urug'ga yorug'likning ta'siri qanday?”, “Qaysi material suvni o'tkazadi?”, “Toza va iflos suvning farqi nimada?” kabi tajribalar yoshga mos va xavfsiz shaklda tashkil etilishi mumkin. Masalan, ikki bir xil o'simlikning birini muntazam sug'orib, ikkinchisini sug'ormaslik orqali bolalar o'zgarishlarni kuzatib, tirik mavjudotlarning ehtiyojlari borligini tushunadilar. Tajriba jarayonida savol–taxmin–kuzatish–xulosa ketma-ketligi bolaning tadqiqotchilik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi. Maktabgacha yoshdagi bola uchun o'yin asosiy faoliyatlardan biri bo'lganligi sababli ekologik mazmundagi didaktik, rolli va harakatli o'yinlardan foydalanish tabiiy pedagogik vositadir. “Bu nima?”,

“Daraxtni top”, “Qaysi hayvon qayerda yashaydi?”, “Meva va sabzavotni ajrat” kabi o‘yinlar tabiat haqidagi tasavvurlarni boyitadi. “To‘g‘ri yoki noto‘g‘ri?”, “Tabiat do‘stlari”, “Qanday yordam beramiz?” kabi o‘yinlar ekologik xatti-harakatni tanlashga o‘rgatadi. Muammoli o‘yinlarda esa bola vaziyatga yechim izlaydi: “Gullar so‘lib qoldi, nima qilamiz?”, “Qushlarga qanday yordam beramiz?”[3]

4. Ijodiy faoliyat, hikoya va vizual materiallar. Rasm, applikatsiya, loydan ishlash, qurish-yasash, musiqa va dramatisatsiya bolalarning ekologik bilim va his-tuyg‘ularini ifodalash imkonini beradi. “Mening yashil bog‘im”, “Tabiatni asraymiz”, “Toza shahar”, “Qushlarga yordam beramiz”, “Suv — hayot manbai” kabi mavzular orqali bolaning tabiat haqidagi tasavvuri va munosabati aniqlanadi. “Daraxtning hikoyasi”, “Suv tomchisining sayohati” kabi kichik sahna ko‘rinishlari ekologik mazmunni obrazli va hissiy shaklda yetkazadi. O‘zbekistonning ekologik madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan davlat siyosatida ham bolalar bilan ekologik mazmundagi o‘yinlar, mashg‘ulotlar, ko‘rgazmali vositalar va ekologik burchaklardan foydalanish kabi yo‘nalishlar belgilangan.[6] Hikoya va badiiy adabiyot maktabgacha yoshdagi bolalarning obrazli fikrlash xususiyatlariga mos keladi. Daraxt, qush, gul yoki suv tomchisini qahramon sifatida tasvirlagan hikoyalardan keyin “Qahramon nimani his qildi?”, “Unga qanday yordam berish mumkin?” kabi savollar berish bolaning faol munosabatini kuchaytiradi. “Toza daryo — iflos daryo”, “parvarishlangan daraxt — shikastlangan daraxt” kabi qarama-qarshi tasvirlar xatti-harakat oqibatlarini anglashga yordam beradi. Muthukrishnanning tadqiqotida rasmlar kitoblarning ekologik savodxonlikni rivojlantirishdagi multimodal imkoniyatlari ko‘rsatilgan.[9, 19–41-b.]

5. Tabiatga g‘amxo‘rlik, kundalik ekologik odatlar va tarbiyachining namunasi. Ekologik madaniyat real xatti-harakatlarda namoyon bo‘lgandagina barqaror xarakter kasb etadi. Shu sababli bolalarni xona gullarini sug‘orish, barglarni parvarish qilish, urug‘ ekish, nihollarni kuzatish, qushlarga oziqa qo‘yish, ekologik burchakni tartibga keltirish, sayr joylarini toza saqlash, suv va qog‘ozdan

tejamkor foydalanish kabi yoshiga mos faoliyatlarga jalb etish muhim. Bunday ishlar mehnatsevarlik, mas'uliyat, ehtiyotkorlik va g'amxo'rlikni rivojlantiradi. Ekologik tarbiya alohida mashg'ulot bilan chegaralanmasdan "yashil kundalik tartib"ga aylanishi kerak. Bunda suvni tejash, keraksiz chiroqlarni o'chirish, chiqindini belgilangan joyga tashlash, qog'ozdan tejamkor foydalanish, ovqatni isrof qilmaslik, gullarni uzmaslik, daraxt shoxlarini sindirmaslik va hayvonlarga ozor bermaslik kabi odatlar kundalik hayotga kiritiladi. Elliott va Davis ekologik va barqarorlikka oid ta'limni ta'lim tashkilotining umumiy madaniyati bilan bog'lash zarurligini ta'kidlaydi.[7, 65–77-b.] Tarbiyachining shaxsiy namunasi ham muhim pedagogik omildir. Bola kattalarning ekologik xatti-harakatlarini kuzatish va taqlid qilish orqali ko'plab me'yorlarni o'zlashtiradi. Tarbiyachi ekologik mazmundagi boshlang'ich bilimlarga ega bo'lishi, yosh xususiyatlarini hisobga olishi, o'yin va mashg'ulotlarni loyihalashi, xavfsiz tajribalarni tashkil etishi, bolaning savollarini rag'batlantirishi va ota-onalar bilan hamkorlik qilishi zarur. Ekologik tarbiyada qo'rqitishga asoslangan yondashuvdan ko'ra ijobiy faol pozitsiyani shakllantirish maqsadga muvofiq. Sobel bolani ekologik muammolarning og'ir oqibatlarini bilan haddan tashqari erta yuklash o'rniga, avvalo, tabiat bilan ijobiy munosabat o'rnatish zarurligini ta'kidlaydi.[8, 1–12-b.] Shuning uchun "Daryolar ifloslanmoqda" kabi umumiy salbiy xabar o'rniga "Suvni qanday toza saqlashimiz mumkin?" kabi amaliy savollar berish bolaning harakat qilishga bo'lgan ishonchini qo'llab-quvvatlaydi.

6. Ekologik loyihalar va oila bilan hamkorlik. Loyiha metodi ekologik bilim, hissiyot va amaliy harakatni birlashtirish imkonini beradi. Maktabgacha yoshda loyiha bir necha kun yoki hafta davom etadigan sodda faoliyat sifatida tashkil etiladi. "Bizning kichik bog'imiz" loyihasida bolalar urug' ekib, sug'orib, o'sishini kuzatadi; "Suvni asraymiz" loyihasida suvni tejash qoidalarini ishlab chiqadi; "Qushlarga yordam beramiz" loyihasida qushlarning ehtiyojlarini o'rganadi; "Toza guruh xonasi" loyihasida chiqindilarni to'g'ri joylashtirish va o'simliklarni

parvarish qilish qoidalarini belgilaydi.[2, 1–17-b.] Bolaning ekologik xulq-atvori oilada ham shakllanadi. Shu sababli bog'cha va oiladagi talablarning uyg'unligi muhim. Ota-onalarga farzandi bilan gul ekish, uyda suvni tejash qoidalarini ishlab chiqish, oilaviy sayrda tabiatni kuzatish, chiqindini to'g'ri joylashtirish, hayvonlarga ehtiyotkor munosabatni ko'rsatish va "Tabiatga yordam beramiz" mavzusida rasm chizish kabi kichik topshiriqlar tavsiya etilishi mumkin. UNESCO materiallarida ham erta bolalik ta'limida barqarorlikni shakllantirishda oila va jamoa bilan hamkorlik muhimligi qayd etilgan.[10]

7. Ekologik rivojlantiruvchi muhit va integrativ yondashuv.

Maktabgacha ta'lim tashkilotidagi predmetli-rivojlantiruvchi muhit bolani mustaqil ekologik faoliyatga undashi kerak. Tabiat burchagi, ekologik burchak, mini-bog', tabiiy materiallar qutisi, lupa va kuzatuv kartochkalari, ekologik o'yinlar joyi hamda ijodiy faoliyat zonasi shunday muhitning asosiy elementlari bo'lishi mumkin. Masalan, o'simlikni sug'orish jadvalini bolalar ko'ra oladigan joyga joylashtirish va navbatchilik vazifalarini rasmlar bilan ifodalash mustaqil faoliyatni qo'llab quvvatlaydi. UNESCOning "Green School" konsepsiyasida barqarorlik ta'lim muassasasining ta'lim jarayoni, infratuzilmasi, boshqaruvi va jamoa bilan aloqalarini qamrab oluvchi yaxlit yondashuv sifatida qoraladi.[11] Ekologik ta'lim boshqa yo'nalishlar bilan integratsiyalashganda mazmunan boyiydi. Nutq rivojlantirishda bolalar tabiat haqida hikoya tuzadi va kuzatuv natijalarini bayon qiladi; matematik faoliyatda barglarni sanaydi, gullarni taqqoslaydi va o'sishdagi o'zgarishlarni kuzatadi; badiiy-ijodiy faoliyatda rasm, applikatsiya va dramatizatsiya bajaradi; jismoniy rivojlanishda ochiq havoda ekologik harakatli o'yinlar o'tkaziladi; ilk ilmiy tasavvurlarda oddiy tajribalar bajariladi; ijtimoiy-emotsional rivojlanishda guruh bo'lib tabiatni parvarish qilish va vazifalarni taqsimlash tashkil etiladi. yaqinlashtiradi. Mahalliy tabiat va milliy qadriyatlardan foydalanish ham ekologik tarbiyani bolaning shaxsiy tajribasiga "Bizning mahallamizdagi daraxtlar", "Bog'imizdagi qushlar", "Hududimizdagi gullar" kabi

mavzular bolaning real yashash muhiti bilan bog'lanadi. Suvni qadrlash, daraxt ekish, bog'ni asrash kabi xalqona qarashlarni zamonaviy ekologik mazmun bilan uyg'unlashtirish tabiatga hurmat g'oyasini milliy-madaniy kontekstda tushuntirish imkoniniberadi.

8. Bosqichma-bosqich pedagogik model va baholash mezonlari.

Ekologik madaniyatni shakllantirishning shartli modeli to'rt bosqichdan iborat: birinchi bosqich — qiziqish va hissiy yaqinlikni shakllantirish; ikkinchi bosqich — dastlabki ekologik bilimlarni egallash; uchinchi bosqich — ekologik me'yorlarni amaliyotga tatbiq etish; to'rtinchi bosqich — mustaqil ekologik tashabbusni qo'llab-quvvatlash. Birinchi bosqichda sayr, kuzatish, hikoya va rasmlar; ikkinchisida ko'rgazmali-amaliy faoliyat; uchinchisida suvni tejash, chiqindini to'g'ri joylashtirish va o'simlikni parvarish qilish; to'rtinchisida esa bolaning o'zi ekologik tashabbus ilgari surishi rag'batlantiriladi. Ekologik madaniyatni kuzatishda bilim, hissiy munosabat, xulq-atvor, faollik va mas'uliyat mezonlaridan foydalanish mumkin. Bola o'simlik, hayvon, suv, havo va fasllar haqida yoshiga mos bilimga ega bo'lishi; tabiatga qiziqishi va befarq bo'lmasligi; ekologik qoidalarga amalda rioya qilishi; kuzatishi, savol berishi va oddiy xulosa chiqarishi; o'z harakatining tabiatga ta'sirini dastlabki darajada anglay olishi kuzatiladi. Maktabgacha yoshda qat'iy ball tizimidan ko'ra kuzatish, suhbat, amaliy topshiriq va kundalik xatti-harakatlarni tahlil qilish maqsadga muvofiq.

9. Zamonaviy ekologik ta'lim tendensiyalari va pedagogik shart-sharoitlar. Zamonaviy ekologik ta'lim atrof-muhit haqidagi bilim berishdan tashqari barqaror rivojlanish, amaliy harakat, tabiat bilan munosabat va ta'lim muhitining o'zini ekologiklashtirishga yo'naltirilmoqda. Maktabgacha ta'limda bu tendensiyalar ekologik bilimdan ekologik tajribaga, tayyor javobdan mustaqil kuzatishga, tarbiyachi markazidagi faoliyatdan bola markazidagi faoliyatga, alohida mashg'ulotdan kundalik ekologik hayotga, qo'rqitishdan ijobiy ekologik umidga va tabiatni tomosha qilishdan uni parvarish qilishga o'tish shaklida namoyon bo'lishi

mumkin.[10; 11] Tizimli ekologik tarbiya uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim: ekologik rivojlantiruvchi muhit; faoliyatning muntazamligi; yoshga moslik; bevosita tajriba; ijobiy emotsional muhit; tarbiyachining shaxsiy namunasi; oila bilan hamkorlik; bolani faol subyekt sifatida ko'rish. Ushbu shartlarning uyg'unligi ekologik madaniyatni shakllantirish samaradorligini oshiradi. Umumlashtirib, pedagogik jarayonni "tabiat bilan bevosita aloqa → kuzatish → savol va qiziqish → oddiy tajriba → bilim → hissiy munosabat → amaliy faoliyat → ekologik odat → mas'uliyatli xulq atvor" ketma-ketligida ifodalash mumkin.[12, 55–94-b.]

MUHOKAMA

Nazariy tahlil ekologik tarbiyada uchta asosiy muammoga e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi: ekologik tarbiyaning faqat bilim berish bilan chegaralanishi, murakkab ekologik muammolarning bolaga haddan tashqari salbiy shaklda berilishi va ekologik ta'limning kundalik hayotdan ajralib qolishi. Shu sababli bilim–munosabat–faoliyat birligini ta'minlash muhim. Bilim ekologik hodisani tushunishga, munosabat uni qadrlashga, faoliyat esa qadriyatni real xatti-harakatga aylantirishga xizmat qiladi. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun tabiatdagi kuzatishlar, oddiy tajribalar, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik, ekologik o'yinlar va kichik loyihalar bolaning real tajribasiga yaqinligi bilan ahamiyatlidir. Ta'lim muhiti ham tarbiyaviy vositaga aylanishi kerak. Ekologik madaniyatni umumlashtiruvchi model quyidagicha ifodalanadi: "Ekologik bilim + ijobiy hissiy munosabat + bevosita ekologik tajriba + amaliy faoliyat + pedagogik namuna + oila bilan hamkorlik = ekologik madaniyatning shakllanishi". Ushbu komponentlarning tizimli uyg'unligi ekologik tarbiyaning izchilligini ta'minlaydi.

ASOSIY NATIJALAR

Ekologik madaniyat maktabgacha yoshdan shakllantiriladigan kompleks shaxsiy sifat bo'lib, ekologik bilim, tabiatga ijobiy munosabat va ekologik xulq-atvor birligini ifodalaydi.

Tabiat bilan bevosita muloqot, kuzatish, sayr, o'simliklarni parvarish qilish va oddiy tajribalar bolaning ekologik tajribasini boyitadi.

Didaktik, rolli va harakatli ekologik o'yinlar ekologik me'yorlarni bolaning yosh xususiyatlariga mos ravishda o'zlashtirishga yordam beradi.

Suvni tejash, chiqindini to'g'ri joylashtirish, o'simliklarni parvarish qilish kabi kundalik xatti harakatlar ekologik bilimni amaliy odatga aylantiradi.

Tarbiyachining shaxsiy namunasi, ekologik rivojlantiruvchi muhit va oila bilan hamkorlik ekologik tarbiyaning uzviyligini kuchaytiradi.

Ekologik ta'lim qo'rqitishdan ko'ra ijobiy faol pozitsiyani shakllantirishga yo'naltirilishilozim.

Ekologik tarbiya nutq, matematika, san'at, jismoniy va ijtimoiy-emotsional rivojlanish bilan integratsiyalashganda bolaning har tomonlama rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi.

Ekologik madaniyatning asosiy pedagogik modeli "bilim–munosabat–faoliyat" birligiga asoslanadi. Natijada bolaning tabiatga qiziqishi barqaror munosabatga, bilimlari esa amaliy ekologik xulq-atvorga aylanishi mumkin. Xulosa Maktabgacha ta'lim tashkilotida ekologik madaniyatni shakllantirish bir martalik mashg'ulot emas, balki bolaning kundalik hayoti, tabiat bilan bevosita tajribasi va pedagogik munosabatlar tizimi bilan bog'liq uzluksiz jarayondir. Uning samaradorligi tabiatni kuzatish, oddiy tajriba, o'yin, ijodiy faoliyat, amaliy parvarish, loyiha, rivojlantiruvchi muhit, tarbiyachining shaxsiy namunasi va oila bilan hamkorlikning uyg'unligiga bog'liq. Shunday tashkil etilgan ta'lim jarayoni bolada ekologik bilim bilan bir qatorda tabiatga mehr, ehtiyotkorlik, mas'uliyat va amaliy ekologik odatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGANADABIYOTLAR

1. Pramling Samuelsson I., Kaga Y. (eds.). The Contribution of Early Childhood Education to a Sustainable Society. Paris: UNESCO, 2008. — 9–17-b.

2. Davis J. M., Elliott S. An orientation to early childhood education for sustainability and research – framing the text // Research in Early Childhood Education for Sustainability: International Perspectives and Provocations. London: Routledge, 2014. — 1–17-b.
3. Ardoin N. M., Bowers A. W. Early childhood environmental education: A systematic review of the research literature // Educational Research Review. 2020. Vol. 31. Article 100353. DOI: 10.1016/j.edurev.2020.100353.
4. Chawla L. Childhood nature connection and constructive hope: A review of research on connecting with nature and coping with environmental loss // People and Nature. 2020. Vol. 2, No. 3. — 619–642 b. DOI: 10.1002/pan3.10128.
5. Johnson K. Creative Connecting: Early Childhood Nature Journaling Sparks Wonder and Develops Ecological Literacy // International Journal of Early Childhood Environmental Education. Vol. 2, No. 1. 2014. — 126–139-b.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi PQ-184-son “2030-yilgacha bo'lgan davrda aholining ekologik madaniyatini yuksaltirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida”gi qarori. — elektron normativ-huquqiy hujjat.
7. Elliott S., Davis J. Exploring the resistance: An Australian perspective on educating for sustainability in early childhood // International Journal of Early Childhood. Vol. 41. 2009. — 65–77-b. DOI: 10.1007/BF03168879.
8. Sobel D. Beyond Ecophobia: Reclaiming the Heart in Nature Education. Great Barrington, MA: Orion Society, 1996. — 1–12-b. (foydalanilgan qism).
9. Muthukrishnan R. Using Picture Books to Enhance Ecoliteracy of First-Grade Students // International Journal of Early Childhood Environmental Education. Vol. 6, No. 2. 2019. — 19–41-b.
10. UNESCO. Teaching sustainability from the youngest age. Paris: UNESCO, 2024. — elektron nashr.
11. UNESCO. Greening every school: Greening schools for climate action and sustainability. Paris: UNESCO, 2026. — elektron nashr.

12. Davis J. M. (ed.). Young Children and the Environment: Early Education for Sustainability. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 55–94-b